

373.31(082)

1798

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Криворізький державний педагогічний університет

Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

**Збірник наукових та науково-методичних праць
кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету**

Випуск 2

Кривий Ріг

2003

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ІННОВАЦІЙНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

В статті розкривається актуальний вопрос – проблеми підготовки к інноваційному педагогічному общению. Автор предлагает типы техник общения.

The problem of innovational pedagogical communication is reviewed in the article. The differences in innovational, ecological notions functioning on different levels of reflection are considered.

Ключеві поняття: інноваційне педагогічне спілкування, техніки інноваційного педагогічного спілкування, рефлексія спілкування, психологічна свобода “Я”, гуманістична спрямованість особистості.

Актуальність даного дослідження визначається інноваційною стратегією навчання, яке широко розгортається у сучасній Україні. Орієнтація на нові технології взаємодії вчителя і учнів, інтеріоризація позитивних стосунків між учасниками навчального процесу, як детермінанти психічної свободи “Я”, розвиток творчого потенціалу учня – все це не повний перелік складових системи інноваційного процесу у виконанні програми державної освіти.

При визначенні теми дослідження, автор керувалась досвідом 25-ти річної викладацької роботи у вузі та результатами цілеспрямованого експерименту. Аналіз одержаних матеріалів свідчить, що для сучасних студентів необхідно розробити наукові, теоретично обґрунтовані спецкурси по формуванню готовності до інноваційного педагогічного спілкування.

Ми вперше вводить поняття “інноваційне педагогічне спілкування”. За своїм змістом воно полярно різниця від традиційного поняття “педагогічне спілкування”. (Цю відміну автор розкриває у тексті). Зазначимо, що сучасні дослідники все

частіше намагаються відійти від дефініцій по визначенню педагогічного спілкування у традиційній стратегії навчання. Про це свідчить багато факті, і один із них це уведений у кінці ХХ в. новий термін – “непрофесійне педагогічне спілкування”, що дозволяє розглядати спілкування вчителя з учнями не завжди професійним.

В нашому розумінні інноваційне педагогічне спілкування – це спілкування учасників навчального процесу, зміст якого спрямований на саморозвиток особистості і вчителя, і учня. Головний акцент у готовності до інноваційного спілкування ставиться на сформованість гуманістичної спрямованості вчителя. Відкритість, доброзичливість і педагогічна розумність вчителя у взаємодії з учнями дозволяє йому створювати унікальні психологічні, педагогічні та соціальні **ситуації**, в яких формується потреба у само актуалізації та саморозвитку учня. Таким чином, *готовність вчителя до спілкування з учнями полягає у вмінні створювати саме такі ситуації, які б детермінували потребу учня до саморозвитку.*

Всі ті явища, які можна спостерігати при традиційному педагогічному спілкуванні, а саме: порушення психологічної свободи “Я”, зменшення власних можливостей для самовираження, схильність до брехні, обману та інших пороків, що спостерігаються у сучасних учнів (та й у студентів теж), є механізмами “блокування” психічного потенціалу учня. В результаті учень втрачає себе як особистість, а зміст такого педагогічного спілкування обов’язково має елементи порушення етикету у взаємодії з учнем. Вказане свідчить про актуальність проблеми по формуванню готовності до професійного педагогічного спілкування. Щоб зазначити відмінність від традиційного визначення педагогічного спілкування, ми використовуємо поняття “інноваційне педагогічне спілкування”. В основі нашої теоретичної розробки інноваційного педагогічного спілкування ми визначили тезис Р.Мея “быть осведомленным о своем предназначении в мире в то же самое время означает быть предназначенным для этого» [3. С.31]. Гуманістична спрямованість вчителя – це фундамент на якому

будується всі інші компоненти інноваційного спілкування. Враховуючи обсяг даної статті, ми тільки даємо назву головних показників особистісних якостей - *відкритість, доброзичливість та педагогічна розумність*. Зробимо пояснення, чого саме ці показники були нами обрані.

Проблема формування особистісних якостей гуманістичної спрямованості у майбутнього вчителя носить більш теоретичний характер, ніж практичний, а що до практичного втілення цих якостей, то сучасний студент неспроможний їх використати, бо більшість свого досвіду він одержує на матеріалі авторитарного, репресивного або ліберального стилю спілкування. Про це свідчить їх поведінка з однокурсниками, людьми близького соціального колу, в якій яскраво простежується егоїстична спрямованість, скритність, образливість, не розумна конфліктність.

Вказані явища є умовами для послаблення психічного стану студента. При такому стані він не може використовувати свій психічний потенціал у повній мірі. Втрачається такий континуум: *ким студент себе вважає – ким він хоче стати*. Ось чому сучасний студент не спроможний професійно використовувати принципи гуманістичної психології та педагогіки у практиці своєї професійної діяльності.

Гуманістична теорія у педагогіці направлена на возвеличення людського у людині з метою пом'якшення її відчуженості від будь-якого соціального середовища, а що до нашого дослідження, то це і перш за все позитивна саморегуляція психофізичного стану та поведінки з метою удосконалення певних психічних функцій. В цьому полягає її трансцендентальна сутність нашого підходу. Вчитель намагається навчити учня бути впевненим у собі, але і сам вчитель як особистість повинен бути психологічно вільним, бо за словами В.Франка “людина по своїй суті намагається знайти мету і здійснити своє уявлення про життя” [4. С.29]. Представники гуманістичної психології уявляють людину як унікальний феномен, від народження людина схильна до самоактуалізації, до боротьби за визначення свободи “Я”, вона

постійного намагається використовувати свої властивості, здібності, працездатність тощо. В зв'язку з цим готовність до інноваційного педагогічного спілкування ми розглядаємо як здібність практично втілювати свої зусилля на особистісний ріст та розвиток особистості учня..

Установка на реалізацію програми “особистісного розвитку кожного учня”, породжує проблеми і непорозуміння у організації педагогічної діяльності вчителя. Чи може вчитель, при умові, коли в класі більше ніж 25-30 (а то і більше) учнів визначити достатній обсяг уваги для забезпечення індивідуального росту учня?

В традиційній системі це майже не можливо, а в інноваційній стратегії навчання можливо не тому, що вчитель для кожного визначає певну кількість уваги, а тому, що сама соціально-психологічний, педагогічний клімат, в якому перебуває учень, формує у нього потребу само актуалізувати власні потенціали. Саме в рамках такого спілкування відбувається унікальний педагогічний, соціально-психологічний мікроклімат, в якому панує певний зміст ціннісних орієнтацій. По суті вони радикально протилежні змісту ціннісних орієнтацій традиційної системи педагогічного спілкування.

Які показники виступають рівнем готовності до інноваційного педагогічного спілкування?

Першим показником готовності до використання інноваційного педагогічно спілкування ми визначаємо гуманістичну спрямованість особистості вчителя. Поведінка вчителя відповідає змісту поведінки вєдучого, консультанта або помічника у вирішенні проблем, або складних питань, що виникають у учня.

Другий показник визначається нами у готовності впровадити рефлексію у спілкуванні. Вчитель “бачить” не тільки свою поведінку, але і “бачить із середини” психічний стан учня.[1].

Третій показник готовності визначається у мотивації до педагогічної діяльності: вчити учнів не на оцінку, а через оцінку до саморозвитку творчої особистості.

Щоб досягти вказаної готовності вчитель використовує техніку спілкування.

У педагогічному спілкуванні на теоретичному рівні ще недостатньо розроблені теми *техніки*. Відмітимо, що перші розробки педагогічної техніки зроблені у курсі “Основи педагогічної майстерності”, вони мають прагматичний характер по управлінню психофізичного стану. Менш розробленими залишаються техніки по моделюванню ситуацій навчального спілкування.

Техніка педагогічного спілкування. Дати визначення не просто, так як це може показатись. В розуміння техніки спілкування можна розглядати все, що стосується поведінки вчителя з учнями: *його мовчання; будь-яке нове, не стандартне реагування на певну дію, або діяльність учня; пропонування розібратися у проблемі, підтримання зорового контакту, розважування учнів, демонстрація їм своєї реакції на те, що проходить у класі; інтерпретація своїх вражень про рівень засвоєних знань тощо.* Що до нашого дослідження, то у розуміння поняття ”техніка інноваційного спілкування” ми виділяємо такий показник – вчитель ясно і прямо вимагає від учнів сконцентрувати свою увагу на навчальному матеріалі саме в такому руслі, щоб зрозуміти і “пережити” його практичне значення для свого власного життя. Без усвідомлення: “Для чого все це потрібно?”, учень не проявить емотивного відношення і не пробудить психічну активність у рішеннях навчальних задач або проблем. Вчитель вибирає техніку спілкування саме таку, яка б закріплювала інсайт учня у його ”відкриттях” – що він вивчає і для чого.

Виходячи з вище сказаного, до техніки інноваційного спілкування можна віднести проведення первинних інтерв'ю, в яких учням (учасники навчального процесу) пропонують сконцентруватися на різних проблемах. Наприклад, визначити зміст свого бажання пізнати навчальний матеріал тощо. Потім використовується техніка по розвитку розумової дії та само оцінки у визначенні результативності учбової діяльності. В нашій роботі ми визначаємо три типи технік.

- Перший тип техніки – це дидактичні питання, або обговорювання по темах які провокують до діалогічного спілкування. Завдяки такої участі у діалогах учні більш глибоко розуміють соціальне значення його навчальній діяльності та продуктивність саморозвитку.

- Другий тип техніки – це пропонування учням повторити процес розумової дії перед членами учбової групи.

- Третій тип техніки – групування учнів у діади або тріади, в рамках яких вони вирішують вищий рівень навчальних завдань.

Техніку інноваційного спілкування - це процедура інтуїтивного відчуття направлення теми спілкування, в рамках якої учні більш активні у навчальному процесі. В зв'язку з цим виникає потреба у розвитку педагогічної інтуїції та уміння запобігати неефективні техніки.

В нашій дослідній роботі ми стикалися з проблемою невірного використання техніки спілкування. Неефективність виникає у тих випадках, коли вчитель намагався працювати строго “по інструкції” і будь-яким чином досягти наміченої мети. Існує хибна думка, що використання “правильної” техніки приводить до позитивних результатів. З цим важко не погодитись, але існують різноманітні індивідуальні особливості у всі учасників навчального процесу. Саме різноманіття індивідуальних особливостей складають перебої у досягненні мети згідно певної техніки спілкування.

Виходячи з вище сказаного, ми розглядаємо *техніку як засіб, а не як мету*. Ось чому педагогічне спілкування це і наука і мистецтво, бо від вчителя залежить створення “нової техніки” у інноваційному спілкуванні, чого не можливо зробити у традиційному педагогічному спілкуванні. Техніка інноваційного спілкування – це не тоді як було визначено раніше, а “тепер і зараз згідно визначеної ситуації”. Таким чином, використання техніки спілкування не може проходити без креативного потенціалу вчителя, завдяки якому вчитель ризикує самостійно і спонтанно винайти власну техніку.

Поняття готовності до використання техніки

інноваційного педагогічного спілкування ми розглядаємо через призму творчої діяльності особистості студента, а структурними компонентами виводимо слідуючи: 209-72

1. Емоційно-вольова характеристика – почуття радості спілкування з учнями, позитивне ставлення до процесу навчання і виховання дітей, наявність потреби здійснювати цей процес, почуття професійної гордості, достатньо високий рівень вольової регуляції особистих дій і вчинків.

2. Когнітивно-інтелектуальна характеристика – відносно високий рівень психолого-педагогічної компетенції і розвинений потенціал до пізнавальних процесів.

3. Моральна характеристика – сформованість моральних цінностей гуманістичної спрямованості, що забезпечує високий етично-культурний рівень, що забезпечує розвиток психічної свободи “Я” для всіх учасників навчального процесу.

Пілотажне дослідження та констатуючий експеримент показав, що визначена автором тема є актуальною, студенти потребують у додаткових програмах у розвитку умінь реалізувати інноваційне педагогічне спілкування, та її техніки. Так, наприклад, наші дослідження по даній проблемі показали тільки 47,8% сприймають гуманізацію навчального процесу як перспективність у їх професійній діяльності, 32, 1% утримались і 20,1% висловили заперечення.

Проблема дослідження дала змогу скласти не тільки актуальність проблеми, але і розробити нові техніки інноваційного педагогічного спілкування.

Література:

1. Гапоненко Л.А. Теория и практика подготовки студентов к педагогическому общению: Монография. – Днепропетровск: Пороги, 1997 –225 с.

2. Зосімовський А.В., Гапоненко Л.О., Григорєва В.А. Дослідження психологічної готовності студентів до педагогічної діяльності //Вища і середня педагогічна освіта. Республіканський науково-методичний збірник №15, К.: Вища школа, 1991. – С.48-51.

3. Мей Р. Искусство психологического консультирования. – М. : МГУ, 1994.

4. В.Фрэнк. Человек в поисках смысла. М.: Мысль, 1989.